

Röportaj: Doç. Dr. Özlem Genç

*Ondokuz Mayıs Üniversitesi Öğretim Üyesi

Girizgâh

Tarih kelimesi kökü itibarıyla ay bilgisi, yani takvim bilgisi anlamına gelir. Tarih, zamanın tespitidir. Tarihçi ise en basit ifadeyle, vakaları zaman ve mekan temelinde kayda geçiren kişidir, diyebiliriz. İnsanlık tarihi, evrenin tarihine kıyasla oldukça yeni olmasına rağmen; insanoğlunun algılama sınırlarıyla kıyaslandığında, tamamıyla kayda geçirilemeyecek ve öğrenilemeyecek kadar eski ve kapsamlıdır. Bu sebeple tarih, daha kolay anlaşılması ve kaydedilmesi için dönemlere, çağlara bölünmüştür.

Böylesine kapsamlı olan tarih, Türkiye’de muhtelif sebeplerden dolayı, genellikle 19.-20. asır ve klasik Osmanlı tarihi noktalarında sıkışmış durumdaydı. Neyse ki son yıllarda yeni nesil tarihçilerle birlikte, artan dil öğrenme merakı ve farklı konulara duyulan ilgi sayesinde genişlemekte ve gelişmektedir. Ülkemizde pek bilinmeyen Orta Çağ Avrupa tarihine olan ilgi de her geçen gün artıyor. Buna karşılık, çalışmaların son dönemlerde artması sebebiyle Orta Çağ Avrupası hakkındaki bilgilerimiz yüzeysel ve hurafelerle bezenmiş görünüyor.

Bu yüzeysel bilgileri biraz olsun detaylandırmak, akademik temele dayanan akıcı bir üslupla, her kesimden insanı Orta Çağ Avrupası hakkında aydınlatabilmek için, Doç. Dr. Özlem Genç ile Orta Çağ Avrupası üzerine bir söyleşi serisi yapmaya karar verdik. İlk söyleşimiz, girizgâh niteliğinde olacak. Bilahare Orta Çağ’ın siyasi ve kültürel hayatına dair çeşitli konulara değineceğiz.

20. asır tarihine ilgi duyan ve bu alanda çalışmalarını sürdüren bir tarih öğrencisi olarak, itiraf etmek durumundayım ki Orta Çağ Avrupası’na dair biraz ilgim ve bilgim varsa, lisans yıllarımda derslerini merakla takip ettiğim Özlem Genç hocam sayesinde. Görsel malzemenin bolluğu, uygulamalı ders anlatımı gibi hususlar, Orta Çağ Avrupası’na dair hepimizde bir merak uyanmasına sebebiyet vermişti. Hocanın öğrencilerine verdiği değer, derslerine gösterdiği özen, mesleğine olan tutkusu bizleri lisans yıllarımızda olumlu şekilde etkilemişti. Hocamla böyle bir söyleşi serisi gerçekleştirmekten ve bu söyleşinin giriş yazısını yazmaktan dolayı mutluyum.

Akademik Tarih okuyucularının da seriyi zevkle okuyup, fazlaca istifade edeceklerini düşünüyorum. Herkese keyifli okumalar dilerim...

-Çağatay Yegen

1- Orta Çağ Avrupası denince aklımıza neler gelmeli, neler gelmemeli?

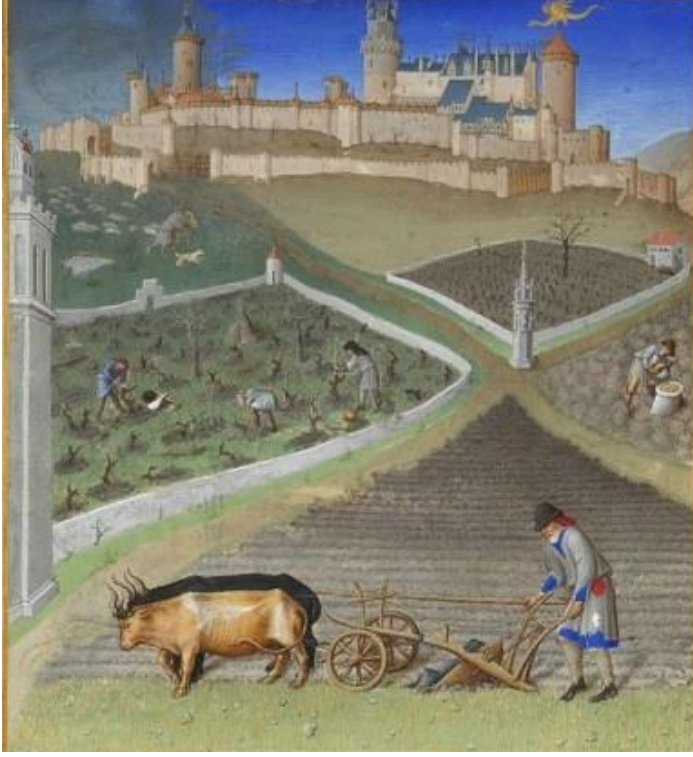
Önce yaklaşık 1000 yıllık bir dönem gelmeli. Süreç çok uzun olduğu için standart özelliklerle tanımlamak oldukça zor ancak genel bir şeyler söylenebilir. Dönemin tamamında dinin ve dolayısıyla kilisenin etkin bir rolü var ve bu rol dünyevi iktidarla arasında zaman zaman önemli sorunlar yaşanmasına neden oluyor. Modern hukuki sistemlerin şekillenmeye başladığı

dönemdir. Savaşlar, saldırılar ve kuşatmalarla geçtiği için insanların ilk ihtiyacı güvende olmaktır. Bu nedenle Yüksek Orta Çağ (11.-13. yüzyıl) döneminden itibaren sağlam yapılar olan kalelerde yaşamayı tercih etmişlerdir. Din ve askeri sistemin baskınlığı Haçlı Seferleri gibi eşi benzeri görülmemiş hareketlerin yaşanmasını sağlamıştır. Aksi halde o kadar insanı harekete geçirmek mümkün olamazdı.

Bugünkü Fransa, Almanya, Portekiz ve İspanya Orta Çağ'da oluşmuştur. Bu ülkeler ulusal kimliklerini geliştirirken, bir yandan da ulus diller doğmuş, gelişmiş ve önem kazanmıştır. Bankacılık da bu dönemde ortaya çıkmıştır.

Hayvancılık ve ticaret var olmakla birlikte Orta Çağ Avrupası'nda tarıma dayalı bir ekonomi söz konusudur. Bu nedenle toprağa dayalı sistemle ve *serf* dediğimiz toprağa bağlı işçilerle karşılaşırız. Özellikle üniversitelerin kurulduğu döneme kadar okuma yazma oranı son derece düşüktür. Bu nedenle yazılı gelenekten ziyade sözlü gelenek hâkimdir. Tıbbi olarak manastırların hâkim olduğu uygulamalar görülmektedir. Orta Çağ tıbbi eşittir manastır tıbbi ifadesinin nedeni budur. Bazı istisnalar dışında kadınların çok geri planda kaldığı, çocukların küçük erişkinler olarak görüldüğü ve erken yaşlarda evlendirildiği bir dönemdir. Geç dönemde kıtlıklar ve salgın hastalıklarla mücadele edilmiştir. Eğitim ve sağlık hizmetleri, yoksullar ve ihtiyaç sahipleri hariç, paralıdır.

Aklımıza gelmemesi gerekenlerin başında “karanlık” bir dönem olduğu fikri olmalıdır. Hümanist düşünürlerin ortaya attığı bu yakıştırma, bilinmezliği ifade etmekte, küçültme anlamı taşımaktadır. Oysa bu döneme ait veriler tamamen yok değildir. En azı erken dönemde olmakla birlikte, özellikle Karolenj Rönesansı sayesinde, döneminde yazılmış pek çok esere sahibiz. İnsanlar çok cahil değillerdi. Evet, okuma yazma oranı düşüktü ama Jacques Le Goff'un da dediği gibi dünyanın düz olduğunu düşünmüyorlardı ya da etraflarındaki dünyadan habersiz değillerdi. Cadılık vardı ama cadıların yakılması çoğunlukla 17. yüzyıldaydı. İnsanların pislik içerisinde yaşadığı bir dönem değildi. Evet, insanlar bugüne oranla çok daha az banyo yapıyorlardı ve tuvalet kültürü çok farklıydı ama yıkanamasalar da kötü kokmamak için çaba sarf ediyorlardı. Orta Çağ halkı şiddete meyilli bir halk değildi. Evet, intikam almak, hatta bunun için adam öldürmek normal ve onurlu kabul ediliyordu ama suçlular en ağır şekilde cezalandırılıyordu. Dolayısıyla Orta Çağ Avrupası şiddetin gelişigüzel yaşandığı bir yer değildi. Ulaşım çok zor ve kısıtlı değildi. Her ne kadar Ren ve Tuna nehirlerinin ötesine geçilmese de Roma İmparatorluğu'ndan kalma yollar ve yol ağı aktif bir şekilde kullanılıyordu. Dinin gereklerine sıkı sıkıya bağlı olurken eğlenmeyi ihmal etmiyorlardı. Müzik ve dans hayatlarında hep vardı, tiyatroya gidiyor, soytarıları çok seviyorlardı. Örnekler artırılabilir.

Feodalizmi Temsil Eden Bir Çizim
Beyinin Toprağını İşleyen Köylü

2- Orta Çağ Avrupası çalışmak ya da anlatmak için doğru yol nedir, nasıl bir yaklaşım benimsenmelidir?

Öncelikle dil bilmek gereklidir. Modern dillerden bahsetmiyorum, onlardan birini iyi düzeyde bilmek zaten zorunlu ancak Orta Çağ Avrupası çalışacaksanız Latince öğrenmelisiniz. Eserlerden çoğunun çevirisi var kaynak diline gerek yok gibi bir yaklaşım yapılacak en büyük hatadır. Çeviriler bir yerde mutlaka yorum barındırırlar, bu kaçınılmazdır. Dolayısıyla bize düşen ana kaynağı görmektir. Yorum yapmak gerekliyse -ki bazen gereklidir- bunu sizin kültürünüze uygun şekilde, sizin okurlarınızın anlayabileceği tarzda yapmalısınız.

İkinci olarak Orta Çağ Avrupası çalışacak olan herkes mutlaka Roma tarihi bilmelidir. Sadece siyasi değil bilhassa Roma sosyal tarihini bilmeden Orta Çağ Avrupası'nı anlamak mümkün değildir. Hukuk, ekonomi, ticaret, tarım, eğitim, aklınıza gelebilecek her alanda Orta Çağ, Roma'nın mirasçısıdır. Aksi halde dört işlem bilmeden denklem kurmaya, problem çözmeye çalışırsınız. Ortaya koyduğunuz çalışma da hep bir hata barındırır. Ülkemizdeki Orta Çağ Avrupa tarihçiliğinin en büyük sorunu da bu bence.

Mutlaka diğer disiplinlerden faydalanılmalı; antropoloji, arkeoloji (özellikle erken dönem için), sanat tarihi, edebiyat, coğrafya, felsefe, sosyoloji ve hatta müzik. Ben derslerime hazırlanırken de ders anlatırken de Orta Çağ Avrupası'na ya da Endülüs medeniyetine ait müzikleri dinliyorum, dinletiyorum. Çok motive edici oluyor.

Mümkünse materyal kullanmak da önemli. Elbette o günün şartlarını yaratmamız, ürünlerini kullanmamız mümkün değil ancak öğrencilere az da olsa o ruhu aşılabilirsek dönemi de konuyu da çok daha iyi özümseyebiliriz. Örneğin öğrencilerimle balmumu tabletler hazırlamayı ya da yapay kuştüyü kalemlerle yazı yazmayı deniyoruz. Roma Tarihi dersinde tariflerine sadık kalarak hazırladığım yemekleri tadıyoruz, bir erkek öğrencime özel olarak diktirdiğim *toga* giydiriyorum ya da orijinal boyutlarına göre hazırladığım *gladius* ve *scutum* ellerinde tutabiliyorlar. Roma döneminde özellikle kadınların oyun oynamak için kullandıkları aşık kemiklerinin gerçeklerine temas ederek oyunun nasıl oynandığını deneyimleyebiliyorlar. Böylece o dönem insanların hislerini bir nebze de anlayabileceklerini umuyorum.

Orta Çağ'da Müzik

3- Yol göstermesi açısından öğrenciler Latince'yi nasıl öğrenebilirler, siz nasıl öğrendiniz?

Ülkemizde hem bölüm hem kurs bazında Latince öğretimi çok sınırlı ama son dönemde, belki pandeminin bir yararı olarak, **Cengiz Cevik** gibi bazı uzmanlar Youtube üzerinden anlatımda bulundular. Bu bizim alanımız için harika bir gelişme. Ayrıca az da olsa Türkçe yazılmış gramer kitapları var. Birebir ders dinleyebilecekleri hocaları yoksa bunları değerlendirebilirler. Latince zor bir dil, cümle kurulumu dilimize benzese de pek çok açıdan kıyaslanamayacak kadar farklı. Orta Çağ Latincesi de Klasik Latince'den biraz farklı, yeni ekler, kelimeler, yapılar işin içine giriyor, dolayısıyla sürekli tekrar gerektiriyor. Bence en önemlisi kararlı olmak, pes etmemek.

Ben Ankara Gazi Üniversitesi'ndeki doktora eğitimimin başlangıcında değerli hocam Prof. Dr. Altan ÇETİN'in yönlendirmesi ve tabiri caizse nefes aldırması sayesinde Latince ile tanıştım. Kendisine minnettarım. Ankara'da olduğum için şanslıydım, DTCF'deki hocalarımın izniyle lisans ve lisansüstü derslere katıldım, açılan özel kurslara devam ettim. Online özel dersler aldım ve en sonunda DTCF Latin Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans programını tamamladım. Yalnız hocalarım bile "öğrendim, biliyorum" demezken benim söylemem yakışık almaz, halen öğreniyorum diyelim. Bu bir süreç, her gün yeni bir şey öğreniyorum. Bazen bir kelime üzerine günlerce araştırma yapıyor, düşünüyorum. Biliyorum demek kolay, bilmek o kadar kolay değil.

4- Neden çoğunlukla Erken ve Yüksek Orta Çağ çalışıyorsunuz? Erken Orta Çağ'ı diğerlerinden ayıran özellikler nelerdir?

Çünkü bana göre Orta Çağ ruhu özellikle geç dönemde yavaş yavaş kayboluyor. İnsanlar kendilerinin, güçlerinin farkına varmaya başlıyor, kilisenin hâkimiyeti zayıflıyor, özgürlükçü hareketler, isyanlar ortaya çıkıyor, felaketler daha çok yaşanıyor. Ulus diller önem kazanmaya başlıyor, uzak bölgelerle artan etkileşim sonucu hem fiziksel hem zihinsel dünya değişiyor. Teknoloji her alanda kendini göstermeye başlıyor; savaşlarda bilek gücünün yerini alıyor, tarımda ve sanayide insana ihtiyacı azaltıyor. Bu örnekler artırılabilir; velhasıl Orta Çağ'ı Orta Çağ yapan unsurlar kaybolmaya başlıyor. Elbette bu bir tercih meselesi.

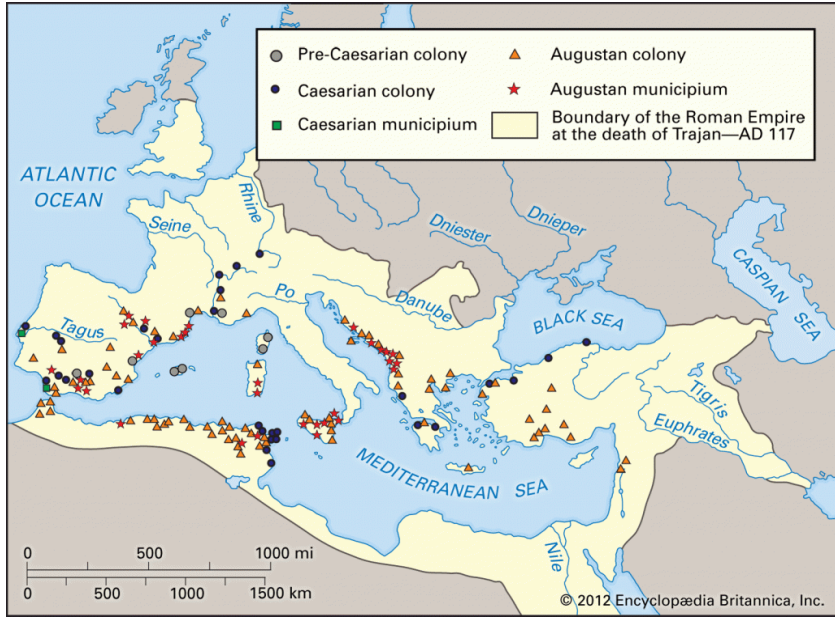
Roma İmparatorluğu'nun yıkıldığı 5. yüzyıldan 10. yüzyılın sonlarına kadar devam eden Erken Orta Çağ, Avrupa coğrafyası için bir geçiş dönemidir. Antik dönemin mirasının devralındığı ve günümüz modern devletlerinin oluşmaya başladığı, halklarının kimlik kazandığı dönemdir. Çok köklü bir miras söz konusudur ve Kavimler Göçü sonrası gelen yeni yerleşimciler önce bu mirasa hayran olmuş sonra da özümseyerek yavaş yavaş kendi kültür ve gelenekleriyle harmanlamışlardır. Böylece Roma temelleri üzerinde yükselen günümüz modern anlayışlarının, Avrupa kimliğinin tohumları atılmıştır.

5- Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılışından sonra Avrupa'da neler oldu?

Batı Roma'nın yıkılışından sonra Avrupa'da kalan hâkim güç kilise idi. Bu hâkimiyet Geç Orta Çağ'a kadar artarak devam etti ve sonra yavaş yavaş etkisi azaldı. Kavimler Göçü ile Avrupa içlerine yerleşmeye başlayan *barbar* denilen Cermen kökenli halklar Roma'nın izniyle askeri hizmet karşılığında topraklarına zaten yerleşmişlerdi, bunlara *foederati* diyoruz. Roma ordusunda görev yapan Cermen komutanlar zamanla yükseldiler ve Roma'nın gücünün iyice zayıflaması ile etkinlikleri arttı. İmparatorluğun yıkılmasından sonra ise yerleştikleri topraklarda kendi idari sistemlerini kurdular. Bu halkların en başarılısı Franklardır. Yerleştikleri topraklara o dönemde Frankia, bugün Fransa adı verilmektedir.

En etkin güç kilise olduğu için bu halklar kilise ile iyi geçindiler. Halklarına söz dinletebilmek ve meşruiyet için bu gerekliydi. Zamanla başa geçen krallar en yüksek dini lider olan papadan onay almaya başladılar. Erken Orta Çağ'da başlayan bu uygulama tüm çağ boyunca sürdü, zaman zaman papa-impator çekişmelerine neden oldu.

Cermenler Roma'nın yıkılışıyla birlikte eskiden Roma topraklarında yaşayan ve Romalı olan halk ile bir arada yaşamaya başladılar. Bu durum her açıdan onlardan etkilenmelerini, pek çok şeyi öğrenmelerini sağladı. Örneğin Roma'nın çok köklü bir yazılı geleneği vardı oysa Cermenler sözlü geleneği kullanıyorlardı. Devletleşmeyle birlikte ilk iş olarak sözlü yasalarını yazıya geçirdiler. Ekonomik sistemlerini, tarımsal faaliyetlerini hatta giyimlerini bile revize ettiler. Bunu belki ceza hukuku hariç her alana genelleyebilirsiniz çünkü cezalar ve yargılama konusunda Cermenler biraz fazla tutucu idi. Sonuçta Roma mirası üzerinde Roma-Cermen sentezinden oluşan yeni bir medeniyet bina ettiler. O medeniyet bugünkü Avrupa'nın temellerini oluşturmaktadır.

MS 117'de Roma İmparatorluğu